

JANINA JĘDRZEJCZAK-GAS
Zielona Góra

ROLA I ZNACZENIE SEKTORA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW PO 1989 ROKU

J. A. Schumpeter był jednym z pierwszych ekonomistów, który wskazał na fundamentalne znaczenie przedsiębiorcy, zachowań przedsiębiorczych oraz sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) w rozwoju gospodarczym państw¹. W latach 70. i 80. XX w. w Europie i Stanach Zjednoczonych dużego znaczenia zaczęły nabierać małe firmy. Wynikało to przede wszystkim z tego, że MŚP charakteryzują się znaczną elastycznością w dostosowywaniu się do potrzeb rynkowych oraz większą – w porównaniu z dużymi firmami – podatnością na wprowadzanie nowych technologii, produktów i usług. Ponadto w wielu krajach wystąpił wówczas spadek wzrostu gospodarczego i wzrost stopy bezrobocia, co stanowiło ważny impuls do zakładania własnych przedsiębiorstw.

W Polsce dynamiczny rozwój przedsiębiorczości miał miejsce na początku lat 90. XX w. W 1989 r. rozpoczął się proces transformacji polskiej gospodarki – proces przechodzenia od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej. Jednym z największych sukcesów podjętych wówczas działań reformatorskich było doprowadzenie do powstania w ciągu zaledwie kilku lat sektora MŚP. W latach 1989-1992 liczba małych i średnich firm prywatnych podwoiła się, istotnie wzrosła również liczba pracujących w sektorze MŚP oraz udział tego sektora w tworzeniu PKB². Dynamiczny rozwój sektora MŚP zdecydował o tym, że polska gospodarka szybko zaczęła wychodzić z recesji gospodarczej, w jakiej znalazła się na początku lat 90. XX w. Obecnie małe i średnie przedsiębiorstwa stanowią w Polsce ponad 99,8% ogółu aktywnych firm³, zatrudniają ponad 69% wszystkich pracowników sektora rynkowego i wytwarzają około 47% PKB⁴.

¹ J. A. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, Warszawa 1960; tenże, *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, Warszawa 1995.

² I. Hejduk, *Rozwój małych firm prywatnych w Polsce*, „*Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*” nr 1, 1994; A. Masny, J. Targalski, *Czynniki i warunki rozwoju przedsiębiorczości w Polsce*, w: *Przedsiębiorczość w okresie transformacji ustrojowej*, Konferencja Naukowa, Janowice 1994, Politechnika Krakowska, Kraków 1995.

³ „Przedsiębiorstwo aktywne to przedsiębiorstwo prowadzące rzeczywiście działalność gospodarczą w odróżnieniu od nieaktywnego, które zawiesiło lub zaprzestało działalności i nie zgłosiło tego faktu do GUS”. Zob. *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 1997-1998*, PARP, Warszawa 2001, s. 27.

⁴ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007-2008*, PARP, Warszawa 2009; *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 roku*, GUS, Warszawa 2010.

W Polsce od początku lat 90. XX w. zarówno w literaturze ekonomicznej, jak i w praktyce gospodarczej, zwraca się szczególną uwagę na rolę i znaczenie sektora MŚP w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Z danych statystycznych wynika, że MŚP są podstawowym źródłem wzrostu zatrudnienia, odgrywają ważną rolę w tworzeniu PKB oraz w handlu zagranicznym. Ponadto MŚP pełnią istotną rolę w rozwijaniu konkurencji, przeciwdziałaniu monopolom, wypełnianiu niszy rynkowych, wdrażaniu nowych technologii itd.

POJĘCIE MAŁEGO I ŚREDNIEGO PRZEDSIĘBIORSTWA

W krajach zachodnich małe i średnie przedsiębiorstwa funkcjonują pod takimi nazwami, jak np. *Klein und Mittelunternehmen*, *small-medium-enterprises*, *small and medium industry*. Traktowanie łącznie małych i średnich przedsiębiorstw świadczy o tym, że przedsiębiorstwa te wykazują wiele cech wspólnych, które w wyraźny sposób odróżniają je od przedsiębiorstw dużych. W literaturze ekonomicznej zajmującej się problematyką *small businessu* można jednak znaleźć wiele, czasem znacznie różniących się definicji małego i średniego przedsiębiorstwa. Przesłanki natury praktycznej i istotna rola, jaką odgrywają MŚP w praktyce gospodarczej, były przyczyną opracowania spójnej definicji MŚP w UE. W 1996 r. Komisja Europejska (KE) przyjęła zalecenie ustanawiające pierwszą wspólną definicję MŚP⁵. W 2003 r. KE, uwzględniając tendencje w rozwoju gospodarczym, jakie miały miejsce po 1996 r., przyjęła nowe zalecenie⁶. Nowa definicja MŚP obowiązuje od 1 stycznia 2005 r. i ma zastosowanie do wszystkich polityk, programów oraz działań, jakie KE realizuje wobec MŚP.

W Polsce definicja MŚP została po raz pierwszy sformułowana w ustawie z dnia 19 listopada 1999 r. Prawo działalności gospodarczej⁷. Obecnie obowiązuje nowa definicja MŚP, która została zapisana w ustawie z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej⁸. Kryteria klasyfikacji MŚP w Polsce są dostosowane do odpowiednich kryteriów występujących w UE.

⁵ Zalecenie Komisji 96/280/WE z dnia 3 kwietnia 1996 r. dotyczące definicji małych i średnich przedsiębiorstw, Dz.U. L 107 z 30.04.1996, s. 4-9.

⁶ Zalecenie Komisji (2003/361/WE) z dnia 6 maja 2003 r. dotyczące definicji mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw, Dz.U. L 124 z 20.05.2003, s. 36-41.

⁷ Ustawa z dnia 19 listopada 1999 r. Prawo działalności gospodarczej, Dz.U. z 1999 r. Nr 101, poz. 1178 z późn. zm.

⁸ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. z 2004 r. Nr 173, poz. 1807 z późn. zm.

Tabela 1

Kryteria klasyfikacji małych i średnich przedsiębiorstw w UE i w Polsce

Wyszczególnienie	Liczba zatrudnionych	Obrót roczny (euro)	lub ↔	Suma bilansowa (euro)
Mikroprzedsiębiorstwa	< 10	≤ 2 mln		≤ 2 mln
Małe przedsiębiorstwa	< 50	≤ 10 mln		≤ 10 mln
Średnie przedsiębiorstwa	< 250	≤ 50 mln		≤ 43 mln

Źródło: Opracowanie na podstawie: Zalecenie Komisji (2003/361/WE) z dnia 6 maja 2003 r. dotyczące definicji mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw, Dz.U. L 124 z 20.05.2003, s. 36-41; Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. z 2004 r. Nr 173, poz. 1807 z późn. zm.
http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/sme_definition/index_de.htm

SEKTOR MŚP NA TLE SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ KRAJU PO 1989 ROKU

W rozwoju sektora MŚP do 1995 r. w transformujących się krajach Centralnej i Wschodniej Europy można wyróżnić trzy fazy⁹¹⁷:

1. Wstępną fazę rozwoju,
2. Okres eksplozji przedsiębiorczości,
3. Okres samoregulacji rynkowej.

Wstępna faza rozwoju przedsiębiorczości została zainicjowana jeszcze w gospodarce centralnie planowanej. W Polsce do 1980 r. znaczenie małych firm w gospodarce narodowej było jednak niewielkie. W 1980 r. w sektorze prywatnym (z wyjątkiem rolnictwa) funkcjonowało 350 tys. firm, które zatrudniały około 601 tys. osób. Działalność tych firm sprowadzała się przede wszystkim do wytwarzania towarów, które nie były produkowane w wielkich fabrykach. W latach 80. XX w. wprowadzono w Polsce pierwsze zmiany prawne, które miały decydujący wpływ na wzrost liczby podmiotów sektora prywatnego. Uchwalono wówczas i znowelizowano wiele aktów prawnych, które miały istotne znaczenie w likwidowaniu barier administracyjno-prawnych dla prowadzenia działalności gospodarczej¹⁰. W 1985 r. zostały zarejestrowane pierwsze spółki kapitałowe, stopniowo rozszerzały się możliwości rozwoju firm prywatnych.

⁹ B. Piasecki, *Dylematy polityki wspierania rozwoju sektora MŚP w okresie transformacji*, w: *Uwarunkowania rozwoju sektora MŚP w krajach Centralnej i Wschodniej Europy*, red. B. Piasecki i Z. Konieczny, Łódź 1995, s. 10.

¹⁰ Ustawa z dnia 6 lipca 1989 r. o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne, Dz.U. 1982 nr 19 poz. 146; Ustawa z dnia 23 kwietnia 1986 r. o spółkach z udziałem zagranicznym, Dz.U. 1986 nr 17 poz. 88; Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 września 1983 r. w sprawie ogólnych zasad udzielania kredytów dewizowych przez banki na cele rozwoju produkcji eksportowej i usług eksportowych, Dz.U. 1983 nr 56 poz. 249; Ustawa z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych, Dz.U. 1981 nr 24 poz. 122; Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 stycznia 1982 r. w sprawie zbywania przez przedsiębiorstwa państwowe na rzecz nie uspołecznionych jednostek organizacyjnych oraz osób fizycznych niektórych składników mienia tych przedsiębiorstw, Dz.U. 1982 nr 4 poz. 26; Ustawa z dnia 26 lutego 1982 r. o cenach, Dz.U. 1982 nr 7 poz. 52.

W Polsce we wrześniu 1989 r. powstał pierwszy po 45 latach rząd niekomunistyczny. Pod koniec 1989 r. uchwalono pakiet nowych ustaw prawnych¹¹, natomiast 1 stycznia 1990 r. wszedł w życie program gospodarczy L. Balcerowicza¹². Tym samym rozpoczął się proces transformacji polskiej gospodarki – trudna droga przechodzenia od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej. Pierwszy etap transformacji polskiej gospodarki – lata 1990-1991¹³ – to okres głębokiej recesji. W pierwszych dwóch latach transformacji nastąpiło załamanie wzrostu gospodarczego, odnotowano bardzo duży spadek produkcji sprzedanej przemysłu oraz nakładów inwestycyjnych. Pierwszy okres przekształceń był również połączony z wysokimi kosztami społecznymi – gwałtownym wzrostem bezrobocia, znacznym obniżeniem przeciętnej miesięcznej płacy realnej, bardzo szybkim wzrostem cen towarów i usług (tab. 2).

Tabela 2

Wybrane wskaźniki charakteryzujące sytuację społeczno-gospodarczą w Polsce w latach 1989-1991

Wyszczególnienie	1989	1990	1991
PKB w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	100,2	88,4	92,4
Produkcja sprzedana przemysłu (rok poprzedni = 100)	99,5	75,8	88,1
Eksport w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	100,2	113,7	97,6
Import w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	101,5	82,1	137,8
Nakłady inwestycyjne w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	97,6	89,9	95,9
Pracujący w gospodarce narodowej (w tys. osób)	17 389,4	16 145,4	15 442,0
Zarejestrowani bezrobotni (w tys. osób)	9,6	1 126,1	2 155,6
Stopa bezrobocia (w %)	0,0	6,5	12,2
Wskaźnik zmian przeciętnej płacy realnej netto (rok poprzedni = 100)	109,0	75,6	99,7
Wskaźnik cen towarów i usług (rok poprzedni = 100)	343,8	717,8	171,1

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 1993, s. 130, Warszawa 1994, s. 117, 189, 212, 279, 309, 421, Warszawa 1997, s. 141.

¹¹ Ustawa z dnia 27 grudnia 1989 r. o zmianie ustawy o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych, Dz.U. z 1989 r. Nr 74, poz. 437; Ustawa z dnia 27 grudnia 1989 r. o opodatkowaniu wzrostu wynagrodzeń w 1990 roku, Dz. U. z 1989 r. Nr 74, poz. 438; Ustawa z dnia 28 grudnia 1989 r. o zmianie ustawy Prawo bankowe i o Narodowym Banku Polskim, Dz.U. z 1989 r. Nr 74, poz. 439; Ustawa z dnia 28 grudnia 1989 r. o uporządkowaniu stosunków kredytowych, Dz.U. z 1989 r. Nr 74, poz. 440; Ustawa z dnia 28 grudnia 1989 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne oraz ustawy o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych, Dz.U. z 1989 r. Nr 74, poz. 442; Ustawa z dnia 28 grudnia 1989 r. – Prawo celne, Dz.U. z 1989 r. Nr 75, poz. 445; Ustawa z dnia 28 grudnia 1989 r. o zmianie ustawy – Prawo dewizowe, Dz.U. z 1989 r. Nr 74, poz. 441; Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 r. o zatrudnieniu, Dz.U. z 1989 r. Nr 75, poz. 446; Ustawa z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw, Dz.U. z 1990 r. Nr 4, poz. 19.

¹² *Program gospodarczy. Główne założenia i kierunki*, Rada Ministrów, Warszawa 1989.

¹³ *Imponderabilia wielkiej zmiany. Mentalność, wartości i więzi społeczne czasów transformacji*, red. P. Sztompka, Warszawa-Kraków 1999, s. 9-10.

Lata 1989-1991 to również druga faza rozwoju przedsiębiorczości – okres eksplozji przedsiębiorczości. Dynamiczny rozwój sektora prywatnego miał istotne znaczenie dla polskiej gospodarki, która stosunkowo szybko zaczęła wychodzić z recesji gospodarczej, w jakiej znalazła się na samym początku lat 90. XX w. Dynamiczny rozwój prywatnej i społecznej przedsiębiorczości rozpoczął się w Polsce w 1989 r., tj. w okresie, w którym zaczęły stopniowo zanikać lub obniżać się prawne i administracyjne bariery związane z zakładaniem i prowadzeniem własnych firm przez przedsiębiorcze jednostki¹⁴. Szczególne znaczenie dla rozwoju sektora MŚP miało wejście w życie 1 stycznia 1989 r. ustawy o działalności gospodarczej¹⁵. Swoboda podejmowania działalności gospodarczej została wyrażona w art. 1 tej ustawy, zgodnie z którym każdy mógł podejmować i prowadzić działalność gospodarczą na równych prawach, z zachowaniem warunków określonych przepisami prawa. Wyrażona w tym artykule zasada wolności gospodarczej oznaczała wolną wolę podmiotu, zarówno co do podjęcia działalności, jak i wyboru jej formy prawnej. Ustawa o działalności gospodarczej w znacznym stopniu ograniczyła ustrojowe oraz prawne bariery podejmowania działalności gospodarczej na własny rachunek. W Polsce od 1989 r., wzorem państw zachodnich, w dynamicznym tempie zaczęły powstawać nowe przedsiębiorstwa prywatne. W ciągu dwóch pierwszych lat procesu transformacji liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych wzrosła prawie dwukrotnie, w tym liczba spółek prawa handlowego – ponad trzykrotnie, a liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą – prawie dwukrotnie (tab. 3).

Tabela 3

Podmioty gospodarcze w Polsce w latach 1989-1991

Rok	Ogółem	Przedsiębiorstwa państwowe	Spółki prawa handlowego	Spółdzielnie	Osoby fizyczne prowadzące działalność gosp.
1989	872 881	7 337	16 905	16 691	813 485
1990	1 205 484	7 312	36 267	18 575	1 135 492
1991	1 504 802	7 297	53 771	18 949	1 420 002

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 1991, s. XX-XXI, Warszawa 1993, s. LXII-LXIII.

Trudna sytuacja społeczno-gospodarcza Polski w latach 1990-1991 miała również istotny wpływ na sytuację finansową przedsiębiorstw. W okresie tym wystąpiło zjawisko stałego wzrostu udziału kosztów wytwarzania w wartości produkcji sprzedanej. Dotyczyło ono prawie wszystkich działów gospodarki, a w niektórych, np. w transporcie oraz w wielu gałęziach przemysłu, koszty produkcji były wyższe niż przychody ze sprzedaży. Szok transformacyjny dotknął prawie wszystkie przedsiębiorstwa, zarówno państwowe, jak i prywatne.

¹⁴ G. Sobczyk, *Przedsiębiorczość w warunkach konkurencji*, w: *Procesy przystosowawcze w gospodarce do warunków rynkowych*, red. G. Sobczyk, Lublin 1995, s. 135.

¹⁵ Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, Dz.U. z 1988 r. Nr 41, poz. 324.

Trzecia faza rozwoju sektora MŚP, tj. faza samoregulacji rynkowej, rozpoczęła się w roku 1992. Rok ten stanowi również początek drugiego okresu transformacji polskiej gospodarki, który przypada na lata 1992-1993¹⁶. Drugi etap transformacji to przede wszystkim okres zmian strukturalnych i przekształceń własnościowych. Okres ten charakteryzuje się ograniczeniem spadku zatrudnienia i wzrostu bezrobocia, skutecznym zahamowaniem tempa inflacji oraz zarysowaniem się, a następnie umacnianiem procesów wzrostowych w gospodarce (tab. 4).

Tabela 4
Wybrane wskaźniki charakteryzujące sytuację społeczno-gospodarczą w Polsce w latach 1992-1993

Wyszczególnienie	1992	1993
PKB w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	102,6	103,8
Produkcja sprzedana przemysłu (rok poprzedni = 100)	102,8	106,4
Eksport w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	97,4	98,9
Import w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	113,9	118,5
Nakłady inwestycyjne w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	100,4	102,3
Pracujący w gospodarce narodowej (w tys. osób)	15 356,5	15 117,5
Zarejestrowani bezrobotni (w tys. osób)	2 509,3	2 889,6
Stopa bezrobocia (w %)	14,3	16,4
Wskaźnik zmian przeciętnego poziomu płacy realnej netto (rok poprzedni = 100)	97,3	97,1
Wskaźnik cen towarów i usług (rok poprzedni = 100)	142,4	134,6

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 1994, s. 139, 189, Warszawa 1997, s. 128, 141, 153, 362, 434, 483.

Na koniec 1993 r. działało w Polsce prawie 2 mln podmiotów gospodarczych, tj. o 32,6% więcej niż w 1991 r. W latach 1992-1993 systematycznie wzrastała liczba spółek cywilnych oraz spółek handlowych. Nastąpił dalszy spadek liczby przedsiębiorstw państwowych (w 1992 r. o 13,2%, a w 1993 r. o 18,2%, w porównaniu do roku poprzedniego) (tab. 5).

Tabela 5
Podmioty gospodarcze w Polsce w latach 1992-1993

Rok	Ogółem	Przedsiębiorstwa państwowe	Spółki prawa handlowego	Inne spółki		Spółdzielnie	Osoby fizyczne prowadzące dział. gosp.
				Cywilne	Pozostałe		
1992	1 827 920	7 245	69 907	99 331	894	19 372	1 630 629
1993	1 995 329	5 924	83 283	186 433	945	19 746	1 625 640

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 1993, s. LXII-LXIII, Warszawa 1997, s. 540-541.

¹⁶ *Imponderabilia wielkiej zmiany...*, s. 10-11.

W 1992 r. nastąpił dalszy wzrost udziału kosztów wytwarzania w przychodach ze sprzedaży i w efekcie w roku tym przedsiębiorstwa odnotowały najgorsze wyniki finansowe brutto i netto od początku okresu transformacji. W 1993 r. wprowadzono podatek od towarów i usług VAT oraz podatek akcyzowy, co zmniejszyło relatywnie obciążenie przychodów ze sprzedaży. W 1993 r. została więc zatrzymana niekorzystna tendencja wzrostu udziału kosztów wytwarzania w wartości produkcji sprzedanej. Rozwój przedsiębiorczości, jaki miał miejsce w latach 1992-1993, wpłynął pozytywnie na wzrost jakości i atrakcyjności produktów. Przedsiębiorstwa zaczęły wprowadzać oraz wykorzystywać marketing jako metodę pozwalającą walczyć o pozycję firmy na rynku.

Trzeci okres transformacji przypada na lata 1994-1997, kiedy u władzy znalazła się koalicja partii postkomunistycznych: Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Polskiego Stronnictwa Ludowego¹⁷. Najważniejszym osiągnięciem legislacyjnym tego okresu było uchwalenie przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 r. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹⁸. Zgodnie z art. 20 Konstytucji RP „Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej”, natomiast zgodnie z art. 22 „Ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny”. W świetle prawa polskiego istnieje więc – co zostało również wyrażone w obowiązującej wówczas ustawie z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej – swoboda podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej.

W latach 1994-1997 nastąpiła w Polsce wyraźna poprawa koniunktury, a postępująca ekspansja sektora prywatnego, w tym sektora MŚP, zapoczątkowała korzystne zmiany ilościowe i jakościowe w gospodarce kraju. Wysokie tempo wzrostu, które odnotowano wówczas w Polsce, było opóźnionym skutkiem reform z lat 1990-1991 oraz wynikało ze stosunkowo dobrej zewnętrznej koniunktury¹⁹. W trzecim okresie transformacji odnotowano w Polsce m.in. wysokie tempo wzrostu PKB, produkcji sprzedanej przemysłu oraz nakładów inwestycyjnych, a także spadek stopy bezrobocia i inflacji (tab. 6).

¹⁷ *Ibidem.*, s. 11.

¹⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471.

¹⁹ M. Gorynia, T. Kowalski, *Globalne i krajowe uwarunkowania funkcjonowania polskich przedsiębiorstw*, „*Ekonomista*” nr 1, 2008, s. 69.

Tabela 6
Wybrane wskaźniki charakteryzujące sytuację społeczno-gospodarczą w Polsce
w latach 1994-1997

Wyszczególnienie	1994	1995	1996	1997
PKB w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	105,2	107,0	106,0	106,8
Produkcja sprzedana przemysłu (rok poprzedni = 100)	112,1	109,7	108,3	111,5
Eksport w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	118,3	116,7	109,7	113,7
Import w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	113,4	120,5	128,0	122,0
Nakłady inwestycyjne w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	108,1	117,1	119,2	122,2
Pracujący w gospodarce narodowej (w tys. osób)	15 282,9	15 324,5	15 841,9	16 294,5
Zarejestrowani bezrobotni (w tys. osób)	2 838,0	2 628,8	2 359,5	1 826,4
Stopa bezrobocia (w %)	16,0	14,9	13,2	10,3
Wskaźnik zmian przeciętnego poziomu płacy realnej netto (rok poprzedni = 100)	100,5	103,0	105,7	107,3
Wskaźnik cen towarów i usług (rok poprzedni = 100)	130,7	126,8	119,4	114,8

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 1997, s. 128, 141, Warszawa 1999, s. 129, 142, 159, 343, 390, 442, 514, 540.

W końcu 1997 r. działało w Polsce około 2,6 mln podmiotów gospodarczych, tj. o 22,5% więcej niż na koniec 1994 r. W latach 1994-1997 systematycznie wzrastała liczba spółek i przedsiębiorstw osób fizycznych. W 1997 r., w porównaniu z 1994 r., liczba spółek wzrosła o 23,6%, w tym spółek prawa handlowego o 33,1% i spółek cywilnych o 19,2%, natomiast liczba zakładów osób fizycznych wzrosła o 21,6%. W efekcie kontynuowania procesów prywatyzacyjnych, w latach 1994-1997, nastąpił dalszy spadek liczby tradycyjnych przedsiębiorstw państwowych (w 1997 r. o 32% w porównaniu do 1994 r.) (tab. 7).

Tabela 7
Podmioty gospodarcze w Polsce w latach 1994-1997

Rok	Ogółem	Przedsiębiorstwa państwowe	Spółki prawa handlowego	Inne spółki		Spółdzielnie	Osoby fizyczne prowadzące dział. gosp.
				Cywilne	Pozostałe		
1994	2 120 382	4 955	95 017	205 849	994	19 816	1 718 381
1995	2 110 710	4 357	104 922	207 021	1 031	19 822	1 693 427
1996	2 412 022	3 847	115 739	223 113	1 237	19 868	1 949 986
1997	2 596 890	3 369	126 465	245 374	1 385	19 775	2 090 013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 1997, s. 540-541, Warszawa 1999, s. 570-571.

Trzeci etap transformacji to okres, w którym w coraz bardziej wyraźny sposób sektor MŚP stawał się lokomotywą wzrostu gospodarczego. Wskaźnikiem znaczenia MŚP w gospodarce narodowej była m.in. liczba przedsiębiorstw tworzonych każdego roku. W Polsce dynamika rozwoju MŚP była bardzo wysoka szczególnie na początku lat 90. XX w. W rekordowym tempie rosła przede wszystkim liczba firm małych. Liczba małych i średnich przedsiębiorstw aktywnych w 1994 r. wynosiła ponad 1,1 mln, co

stanowiło 99,8% wszystkich przedsiębiorstw. Z tego 99,0% stanowiły przedsiębiorstwa zatrudniające do 50 pracowników. W 1997 r. liczba aktywnych MŚP wyniosła około 1,6 mln, co oznaczało wzrost w stosunku do 1994 r. o 42,3%. W tym samym okresie liczba przedsiębiorstw dużych wzrosła tylko o 2,1% (tab. 8).

Tabela 8

Liczba przedsiębiorstw aktywnych w latach 1994-1997 (bez sekcji A, B, J oraz L²⁰)

Rok	Ogółem		W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych					
			0-50 ¹⁾		51-250 ²⁾		>250 ³⁾	
	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100
1994	1 113 864	-	1 100 439	-	10 669	-	3 347	-
1995	1 140 597	102,4	1 125 749	102,3	11 149	104,5	3 334	99,6
1996	1 343 623	117,8	1 328 384	118,0	11 885	106,6	3 354	100,6
1997	1 583 606	118,2	1 567 413	118,3	12 774	108,1	3 419	102,3

¹⁾ Przedsiębiorstwa małe.

²⁾ Przedsiębiorstwa średnie.

³⁾ Przedsiębiorstwa duże.

Źródło: Opracowanie na podstawie: *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 1995-1996*, PFPiRMŚP, Warszawa 1997; *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 1996-1997*, PFPiRMŚP, Warszawa 1998; *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 1997-1998*, PFPiRMŚP, Warszawa 2001.

Rolę małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju gospodarczym Polski można scharakteryzować biorąc pod uwagę ich udział w tworzeniu PKB. W latach 1994-1995 wskaźnik udziału MŚP w tworzeniu PKB wyniósł 30% (małe przedsiębiorstwa – udział 23%, średnie – 7%). Natomiast w 1997 r. udział MŚP w tworzeniu PKB ukształtował się na poziomie 45% (małe firmy – 36%, średnie – 9%). Między rokiem 1994 a 1997 odnotowano więc istotny wzrost udziału MŚP w tworzeniu PKB. W kolejnych latach transformacji udział MŚP w tworzeniu PKB kształtował się na poziomie 48-49%.

Tabela 9

Udział przedsiębiorstw różnej wielkości w tworzeniu PKB w latach 1994-1997 (w %)

Rok	Wartość dodana brutto wytworzona przez przedsiębiorstwa	Przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych			
		0-250 ¹⁾	w tym		>250
			0-50	51-250	
1994-1995	53	30	23	7	23
1996	66	40	29	11	26
1997	69	45	36	9	24

¹⁾ MŚP.

Źródło: Jak w tab. 8.

²⁰ Sekcja A – rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, sekcja B – rybolówstwo i rybactwo, sekcja J – pośrednictwo finansowe, sekcja L – administracja publiczna.

Przykładem potwierdzającym istotną rolę MŚP w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski w latach 1994-1997 jest to, iż w sektorze rynkowym²¹ w MŚP przybyło wówczas ponad 706 tys. nowych miejsc pracy (wzrost o 14,2%), co z nadwyżką zrekompensowało spadek zatrudnienia w przedsiębiorstwach dużych (spadek o ponad 252 tys., tj. o 7%) (tab. 10).

Tabela 10

Liczba pracujących w sektorze rynkowym w latach 1994-1997

Rok	Gospodarka narodowa ogółem	W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych			
		0-50	w tym do 5	51-250	>250
1994	8 590 443	3 697 810	2 216 984	1 268 007	3 626 530
1995	8 650 576	3 768 068	2 254 673	1 364 376	3 517 734
1996	8 806 286	3 877 342	2 029 904	1 463 976	3 464 968
1997	9 046 519	4 099 438	2 293 003	1 572 917	3 374 164

Źródło: Jak w tab. 8.

Działalność MŚP w latach 1994-1997 była również bezpośrednią przyczyną wysokiej dynamiki inwestycji. W analizowanym okresie zwiększył się udział MŚP w nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw ogółem (w cenach bieżących). W 1994 r. udział sektora MŚP w ogólnej wielkości inwestycji wynosił 35,7%, a w 1997 r. wskaźnik ten wyniósł już 41,4% (tab. 11).

Tabela 11

*Struktura nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w latach 1994-1997
(ceny bieżące, w %)*

Rok	Ogółem	W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych	
		0-250	>250
1994	100,0	35,7	64,3
1995	100,0	36,2	63,8
1996	100,0	37,1	62,9
1997	100,0	41,4	58,6

Źródło: Jak w tab. 8.

Czwarty etap transformacji ustrojowej rozpoczął się jesienią 1997 r. – w związku z wygraniem we wrześniu 1997 r. wyborów parlamentarnych przez formacje centrowe i utworzeniem przez nie szóstego po 1989 r. rządu²².

²¹ Sektor rynkowy tworzą sekcje PKD: przemysł, budownictwo, handel i naprawy, hotele i restauracje, transport, gospodarka magazynowa i łączność, pośrednictwo finansowe, obsługa nieruchomości i firm; nauka, pozostała działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna.

²² *Imponderabilia wielkiej zmiany...*, s. 12.

W Polsce lata 1998-2001 to okres pogorszenia koniunktury gospodarczej. W okresie tym spadło tempo wzrostu PKB oraz produkcji sprzedanej przemysłu, szybko narastał deficyt w handlu zagranicznym, nastąpił głęboki regres nakładów inwestycyjnych. Jednocześnie odnotowano spadek tempa wzrostu płac realnych brutto, spadek liczby pracujących oraz wzrost poziomu bezrobocia (tab. 12).

Tabela 12

Wybrane wskaźniki charakteryzujące sytuację społeczno-gospodarczą w Polsce w latach 1998-2001

Wyszczególnienie	1998	1999	2000	2001
PKB w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	104,8	104,1	104,0	101,0
Produkcja sprzedana przemysłu (rok poprzedni = 100)	103,5	103,6	106,7	100,6
Eksport w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	109,4	102,0	125,3	111,8
Import w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	114,6	104,4	110,8	103,2
Nakłady inwestycyjne w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	115,3	105,9	101,4	90,5
Pracujący w gospodarce narodowej (w tys. osób)	16 267,1	16 008,9	15 488,8	14 995,6
Zarejestrowani bezrobotni (w tys. osób)	1 831,4	2 349,8	2 702,6	3 115,1
Stopa bezrobocia (w %)	10,4	13,1	15,1	17,5
Wskaźnik zmian przeciętnego poziomu płacy realnej brutto (rok poprzedni = 100)	103,3	104,7	101,0	102,5
Wskaźnik cen towarów i usług (rok poprzedni = 100)	111,6	107,4	110,4	105,5

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 2000, s. 130, 143, Warszawa 2003, s. 146, 160, 177, 353, 406, 458, 554, 580.

W analizowanym okresie miało również miejsce osłabienie aktywności gospodarczej przedsiębiorstw. W latach 1998-1999 systematycznie obniżało się tempo wzrostu liczby przedsiębiorstw aktywnych ogółem, a w 2000 r. odnotowano ich spadek o 2,9%. W 1998 r. tempo wzrostu liczby MŚP obniżyło się aż o połowę do 9%, w kolejnym roku spadło do 2%, a w 2000 r. liczba MŚP zmniejszyła się po raz pierwszy od początku okresu transformacji. Największe negatywne zmiany miały jednak miejsce w grupie przedsiębiorstw dużych. Liczba tych firm zaczęła się obniżać już od 1999 r. i w 2001 r. była o 16% mniejsza niż w 1997 r. (tab. 13).

Tabela 13

Liczba przedsiębiorstw aktywnych w latach 1998-2001 (bez sekcji A, B, J oraz L)

Rok	Ogółem		W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych					
			0-49 ¹⁾		50-249 ²⁾		>249 ³⁾	
	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100
1998	1 726 073	109,0	1 708 997	109,1	13 619	104,3	3 457	101,1
1999	1 761 304	102,0	1 743 916	102,0	14 212	104,4	3 176	91,9
2000	1 766 073	97,1	1 748 775	97,1	14 227	99,71	3 071	96,4
2001	1 657 630	93,8	1 641 403	93,9	13 419	94,3	2 808	91,4

¹⁾ Przedsiębiorstwa małe. W 1998 r. liczba zatrudnionych 0-50 osób.

²⁾ Przedsiębiorstwa średnie. W 1998 r. liczba zatrudnionych 51-250 osób.

³⁾ Przedsiębiorstwa duże. W 1998 r. liczba zatrudnionych > 250 osób.

Źródło: *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 1998-1999*, PARP, Warszawa 2001; *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 1999-2000*, PARP, Warszawa 2001; *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2001-2002*, PARP, Warszawa 2003.

W 1998 r. w sektorze rynkowym nastąpiło załamanie wzrostowej tendencji zatrudnienia obserwowanej od 1994 r. Przyczyną tych negatywnych zmian był spadek liczby pracujących w grupie przedsiębiorstw dużych o 4,8%, natomiast w sektorze MŚP liczba pracujących w dalszym ciągu wykazywała tendencją wzrostową. W przedsiębiorstwach dużych zatrudnienie zmniejszało się systematycznie od początku okresu transformacji i do 1999 r. pracowników zwalnianych w tych przedsiębiorstwach przejmowały częściowo MŚP. Niekorzystne zmiany nastąpiły jednak w 1999 r. i utrzymywały się w kolejnych latach analizowanego okresu – liczba pracujących systematycznie spadała zarówno w przedsiębiorstwach dużych, jak i w sektorze MŚP. Należy jednak zaznaczyć, iż w sektorze MŚP tempo spadku liczby pracujących było mniejsze niż w przedsiębiorstwach dużych.

Tabela 14

Tempo zmian liczby pracujących w sektorze rynkowym w latach 1998-2001 (rok poprzedni = 100) (w %)

Rok	Ogółem	W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych ¹⁾			
		0-49	0-9	50-249	Powyżej 249
1998	99,6	102,3	101,8	102,1	95,2
1999	97,9	97,8	119,1	105,1	94,3
2000	96,1	97,1	97,1	99,6	92,7
2001	94,9	97,9	92,0	94,0	91,2

¹⁾ W 1998 r. liczba zatrudnionych tj. w tab. 13.

Źródło: Jak w tab. 13.

W 1998 r. tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych zmniejszyło się we wszystkich grupach przedsiębiorstw, a więc zarówno w MŚP, jak i w przedsiębiorstwach dużych. W latach 1999-2000 odnotowano dalszy systematyczny spadek tempa wzrostu nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw, a w 2001 r. nakłady te zmniejszyły się o około 12,3%, w tym w MŚP o 15,5% (w porównaniu do roku poprzedniego).

Tabela 15

Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw w latach 1998-2001 (ceny bieżące)

Lata	Ogółem MŚP		Przedsiębiorstwa małe		Przedsiębiorstwa średnie		Przedsiębiorstwa duże	
	w mln zł	Rok poprzedni=100	w mln zł	Rok poprzedni=100	w mln zł	Rok poprzedni=100	w mln zł	Rok poprzedni=100
1998	38 932,6	136,4	19 592,8	124,9	19 339,8	150,4	49 147,9	123,0
1999	47 314,8	121,5	25 406,6	129,7	21 908,2	113,3	53 784,8	109,4
2000	53 240,4	112,5	28 661,6	112,8	24 578,8	112,2	53 137,9	98,8
2001	44 975,2	84,5	25 955,3	90,6	19 019,9	77,4	48 284,5	90,8

Źródło: Jak w tab. 13.

Od początku okresu transformacji do 2000 r. zwiększał się systematycznie udział MŚP w nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw ogółem (w cenach bieżących) i 2000 r. wyniósł 50%. W 2001 r. nastąpił jednak spadek udziału MŚP w nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw ogółem do 48,2%, co wynikało ze spadku udziału przedsiębiorstw średnich, natomiast udział firm małych zwiększył się.

Tabela 16

Struktura nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w latach 1998-2001 (ceny bieżące, w %)

Rok	Ogółem	W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych ¹⁾		
		0-49	50-249	>249
1998	100,0	22,0	22,0	56,0
1999	100,0	25,1	21,7	53,2
2000	100,0	27,0	23,0	50,0
2001	100,0	27,8	20,4	51,8

¹⁾ W 1998 r. liczba zatrudnionych tj. w tab. 13.

Źródło: Jak w tab. 13.

Jesienią 2001 r. odbyły się w Polsce wybory parlamentarne, w wyniku których u władzy znalazła się koalicja SLD-UP. W 2002 r. nie nastąpiły jednak żadne istotne zmiany w polskiej gospodarce, był to kolejny rok pogorszenia koniunktury gospodarczej. W 2002 r. odnotowano w dalszym ciągu bardzo niski wzrost PKB (1,4%) oraz produkcji sprzedanej przemysłu (1,1%), a także drastyczne ograniczenie działalności

inwestycyjnej (spadek o 10%). Ponadto zmniejszyła się liczba pracujących, wzrosło bezrobocie (stopa bezrobocia osiągnęła 18,1%, wobec 17,5% w 2001 r.). Oznaki ożywienia gospodarczego pojawiły się natomiast w 2003 r., w którym PKB wzrósł o 3,9%, a produkcja sprzedana przemysłu o 8,3% (w porównaniu do roku poprzedniego). Ponadto odnotowano znaczny wzrost obrotów handlu zagranicznego oraz spadek deficytu w handlu zagranicznym, pojawiły się również oznaki ożywienia inwestycyjnego (nakłady inwestycyjne wzrosły o 0,6%). W 2003 r. miały również miejsce pozytywne zmiany na rynku pracy, nastąpiło odwrócenie negatywnych trendów wzrostu bezrobocia oraz spadku zatrudnienia. Wyjątkowo korzystny dla gospodarki był również rok 2004, w którym miało miejsce ożywienie koniunktury, w szczególności związane ze wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Rok 2004 można więc uznać za ostateczne wyjście z obejmującej lata 2001-2002 fazy stagnacji gospodarczej (PKB wzrósł o 5,4%, produkcja sprzedana przemysłu – o 12,6%, nakłady inwestycyjne o 6,5% – w porównaniu do roku poprzedniego). W 2005 r. spowolnieniu uległo natomiast tempo wzrostu PKB (z 5,4% w 2004 r. do 3,6% w 2005 r.) oraz produkcji sprzedanej przemysłu (z 12,6% w 2004 r. do 3,7% w 2005 r.). Zmiany te wynikały przede wszystkim z ustania efektu akcesyjnego, który stymulował wzrost gospodarczy w 2004 r. Ponadto 2005 r. odnotowano relatywnie wysokie tempo wzrostu eksportu (dynamika eksportu była wyższa niż dynamika importu), ponad 7% wzrost nakładów inwestycyjnych oraz dalsze pozytywne zmiany na rynku pracy.

Tabela 17

Wybrane wskaźniki charakteryzujące sytuację społeczno-gospodarczą w Polsce w latach 2002-2005

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005
PKB w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	101,4	103,8	105,3	103,5
Produkcja sprzedana przemysłu (rok poprzedni = 100)	101,1	108,3	112,6	103,7
Eksport w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	108,3	118,7	118,2	110,6
Import w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	107,3	108,2	117,3	105,2
Nakłady inwestycyjne w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	90,0	100,6	106,5	107,7
Pracujący w gospodarce narodowej (w tys. osób)	14 923,7	12 640,7	12 720,2	12 890,7
Zarejestrowani bezrobotni (w tys. osób)	3 217,0	3 175,7	2 999,6	2 773,0
Stopa bezrobocia (w %)	18,0	20,0	19,0	17,6
Wskaźnik zmian przeciętnego poziomu płacy realnej brutto (rok poprzedni = 100)	100,7	103,4	100,7	101,8
Wskaźnik cen towarów i usług (rok poprzedni = 100)	101,8	101,1	104,3	102,4

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 2004, s. 233, 247, Warszawa 2006, s. 236, 250, 267, 446, 493, 547, 646, 673.

W analizowanym okresie postępująca globalizacja oraz perspektywa integracji Polski z UE była dla przedsiębiorstw z jednej strony niepowtarzalną historyczną szansą na

dynamiczny rozwój i skorzystanie z doświadczeń innych firm, z drugiej zaś – olbrzymim wyzwaniem i zagrożeniem. Proces globalizacji i integracji z UE budził więc wśród polskich przedsiębiorców różnorodne obawy, ale dawał również określone nadzieje. Procesy te wywierały więc coraz większy wpływ na stan i funkcjonowanie sektora MŚP. Potencjalne szanse i zagrożenia związane z procesem dostosowań sektora MŚP do UE były wówczas przedmiotem analiz i ocen polityków, ekonomistów, a także samych przedsiębiorców. Wśród szans wymieniano przede wszystkim dostęp do nowych rynków zbytu, wzrost obrotów i zatrudnienia, wzrost eksportu, łatwiejszy dostęp do nowoczesnych technologii, poprawę konkurencyjności itd. Do zagrożeń zaliczano natomiast wzrost konkurencji na rynku krajowym, wzrost wymogów jakościowych i certyfikacji produktów, koszty niezbędnych dostosowań itd.²³ Wejście Polski do UE 1 maja 2004 r. stanowiło więc pierwszą poważną weryfikację konkurencyjności polskich przedsiębiorstw.

Ważnym dla MŚP wydarzeniem było również wejście w życie ustawy o swobodzie działalności gospodarczej²⁴. Ustawa ta miała niewątpliwie ważne znaczenie w realizacji zasady wolności gospodarczej, chociaż nie wyeliminowała wszystkich barier związanych z zakładaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej.

W 2002 r. liczba przedsiębiorstw aktywnych ogółem wzrosła po okresie dwuletniego spadku. Zwiększyła się ona o 4,7% dzięki wzrostowi liczby przedsiębiorstw małych. Natomiast liczba aktywnych przedsiębiorstw średniej wielkości zmniejszyła się podobnie jak w roku poprzednim, lecz nieco wolniej, bo o 2,5%. W latach 2003-2005 liczba przedsiębiorstw aktywnych ogółem znów systematycznie spadała w tempie od 1,5% w 2003 r. i 0,3% rok później do 2,2% w ostatnim rozpatrywanym roku.

Tabela 18

Liczba przedsiębiorstw aktywnych w latach 2002-2005 (bez sekcji A, B oraz L)

Rok	Ogółem		W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych					
			0-49		50-249		>249	
	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100
2002	1 735 424	104,7	1 719 615	104,8	13 086	97,5	2 723	97,0
2003	1 709 542	98,5	1 693 547	98,5	13 330	101,9	2 665	97,9
2004	1 704 527	99,7	1 687 781	99,6	13 995	105,0	2 751	103,2
2005	1 666 679	97,8	1 649 602	97,7	14 245	101,8	2 832	102,9

Źródło: Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2002-2003, PARP, Warszawa 2004; Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2004-2005, PARP, Warszawa 2006; Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2005-2006, PARP, Warszawa 2007.

²³ J. Gas, J. Jędrzejczak-Gas, *Szanse i zagrożenia dla małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) w perspektywie integracji Polski z Unią Europejską*, w: L. Koćwin, T. Rongińska (red.), *Dostosowanie zarządzania polskimi przedsiębiorstwami i instytucjami non-profit do norm i standardów Unii Europejskiej*, t. 1 i 2, Zielona Góra 2002.

²⁴ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. z 2004 r. Nr 173, poz. 1807 z późn. zm.

Lata 2002-2003 były kolejnymi latami spadku liczby pracujących w sektorze rynkowym. W latach tych liczba pracujących zmniejszyła się zarówno w sektorze MŚP, jak i w przedsiębiorstwach dużych. Zwiększył się natomiast udział pracujących w MŚP w ogólnej liczbie pracujących w przedsiębiorstwach z 68,2% na koniec 2001 r. do 69,4% na koniec 2003 r. W 2004 r. odnotowano niewielki wzrost liczby pracujących w sektorze rynkowym (o 0,6%), natomiast w 2005 r. niewielki ich spadek (o 0,3%). W 2005 r. wyraźnie zwiększyła się liczba pracujących w sektorze rynkowym w mikroprzedsiębiorstwach.

Tabela 19

Liczba pracujących w sektorze rynkowym w latach 2002-2005

Rok	Gospodarka Narodowa Ogółem		W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych							
			0-49		w tym do 9		50-249		>249	
	w tys. osób	Rok poprzedni = 100	w tys. osób	Rok poprzedni = 100	w tys. osób	Rok poprzedni = 100	w tys. osób	Rok poprzedni = 100	w tys. osób	Rok poprzedni = 100
2002	8 021 713	99,7	4 022 375	103,1	2 671 504	107,5	1 537 486	97,2	2 461 852	96,1
2003	7 940 637	99,0	3 981 905	99,0	2 627 952	98,4	1 531 030	99,6	2 427 702	98,6
2004	7 989 655	100,6	3 944 502	99,1	2 609 409	99,3	1 560 999	101,9	2 484 154	102,3
2005	7 962 801	99,7	4 116 626	104,4	3 185 567	122,1	1 471 560	94,4	2 374 615	95,6

Źródło: Jak w tab. 18.

W 2002 r. odnotowano znaczne ograniczenie aktywności inwestycyjnej podmiotów gospodarczych. W roku tym nakłady inwestycyjne MŚP obniżyły się w stosunku do roku poprzedniego aż o 30%, natomiast przedsiębiorstw dużych o 17%. O ożywieniu aktywności inwestycyjnej MŚP można mówić od 2003 r., kiedy to nakłady inwestycyjne MŚP wzrosły o 7% (w porównaniu do roku poprzedniego), natomiast w latach 2004-2005 tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych MŚP ukształtowało się na poziomie około 13%.

Tabela 20

Nakłady inwestycyjne MŚP w Polsce w latach 2002-2005 (ceny bieżące)

Lata	Ogółem MŚP		Przedsiębiorstwa małe		Przedsiębiorstwa średnie	
	w mln zł	Rok poprzedni=100	w mln zł	Rok poprzedni=100	w mln zł	Rok poprzedni=100
2002	31 612,9	70,3	18 260,1	70,4	13 352,8	70,2
2003	33 833,8	107,0	19 329,2	105,9	14 504,6	108,6
2004	38401,6	113,5	19 879,0	102,8	8 522,6	127,7
2005	43 625,3	113,6	22 241,0	111,9	21 384,3	115,4

Źródło: Jak w tab. 18.

W 2002 r. zmniejszył się istotnie udział MŚP w nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw ogółem. W latach 2003-2004 wzrosła aktywność inwestycyjna MŚP, czego

wyrazem był ponowny wzrost ich udziału w nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw ogółem. W 2005 r. powtórzyła się niestety sytuacja z 2002 r. i udział MŚP w nakładach inwestycyjnych ogółem ukształtował się na poziomie 43,9%.

Tabela 21

*Struktura nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w latach 2002-2005
(ceny bieżące, w %)*

Rok	Ogółem	W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych		
		0-49	50-249	>249
2002	100,0	25,3	18,5	56,2
2003	100,0	26,0	19,5	54,5
2004	100,0	23,9	22,3	53,9
2005	100,0	22,4	21,5	56,1

Źródło: Jak w tab. 18.

Lata 2006-2007 to okres wyraźnego ożywienia w polskiej gospodarce. W okresie tym istotnie wzrosło tempo rozwoju gospodarczego, a w 2007 r. tempo wzrostu PKB było najwyższe od 10 lat. Główną determinantą wzrostu w okresie 2006-2007 był popyt wewnętrzny – konsumpcyjny i inwestycyjny. Szybko wzrastający popyt wewnętrzny wpłynął z kolei na obniżenie dynamiki eksportu i importu w latach 2006-2007. Ponadto dynamika importu była wyższa od dynamiki eksportu, co spowodowało odwrócenie istniejącego w poprzednich latach pozytywnego trendu zmniejszania deficytu obrotów towarowych. Pozytywnym zjawiskiem było jednak to, iż w analizowanym okresie nastąpiła poprawa struktury polskiego eksportu. Odnotowano wzrost eksportu wyrobów o najwyższym stopniu przetworzenia, takich jak np. aparatura i urządzenia elektroniczne, co wskazuje na poprawę unowocześnienia polskiej oferty eksportowej.

Dobra koniunktura gospodarcza i tendencje wzrostowe w latach 2006-2007 wywarły pozytywny wpływ na rozwój produkcji przemysłowej, której przyrost wyniósł zarówno w 2006 r., jak i 2007 r. 11,2%, wobec 3,7% w 2005 r. Po okresie spadków nakładów inwestycyjnych w latach 2001-2002, w 2003 r. pojawiły się oznaki ożywienia inwestycyjnego. Istotne zwiększenie inwestycji nastąpiło jednak dopiero w 2006 r. (o 16,8%). W 2007 r. tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych przyspieszyło do 20,4%.

Ożywienie gospodarcze oraz duża dynamika inwestycji w latach 2006-2007 przyczyniły się do wzrostu zatrudnienia. W 2006 r. liczba pracujących wzrosła o 2,5%, a w 2007 r. o 4,2% (w stosunku do roku poprzedniego) i był to wzrost najwyższy od 8 lat. Wzrost zatrudnienia oraz wyjazdy Polaków do pracy w krajach UE, przyczyniły się do zmniejszenia stopy bezrobocia. W 2007 r. stopa bezrobocia rejestrowanego wyniosła w Polsce 11,2% wobec 14,2% w 2006 r. i 17,6% w 2005 r.

W 2008 r. wystąpiła jednak kumulacja niekorzystnych zjawisk na globalnych rynkach finansowych. Ponadto odnotowano pogarszającą się koniunkturę w gospodarce światowej. Zjawiska te wpływały na stopniowe osłabienie dynamiki popytu zagranicznego, a pośrednio oddziaływały na postawy polskich przedsiębiorców. Mimo to w 2008 r.

sytuacja gospodarcza Polski nadal była korzystna, chociaż już w II połowie roku powoli dały o sobie znać pierwsze oznaki globalnego kryzysu. W 2008 r. produkt krajowy brutto wzrósł o 5,1%, co oznacza spowolnienie dynamiki wzrostu gospodarczego w porównaniu z 2007 r. W 2009 r., po trzech latach wysokiego wzrostu gospodarczego, nastąpiło znaczne spowolnienie – produkt krajowy brutto wzrósł tylko o 1,8%. W 2009 r. Polska była jedynym państwem UE, które osiągnęło wzrost gospodarczy²⁵.

W 2008 r. produkcja sprzedana przemysłu ukształtowała się na poziomie wyższym niż przed rokiem (wzrost o 4,4%), jednak tempo wzrostu było znacznie niższe niż w latach 2006-2007 (wzrost o 11,2%). Z kolei w 2009 r., według wstępnych informacji, produkcja sprzedana przemysłu ukształtowała się na poziomie o 3,5% niższym niż w roku poprzednim.

W latach 2008-2009 pogorszyła się sytuacja w handlu zagranicznym Polski. W 2008 r., w porównaniu do roku poprzedniego, obniżyło się tempo wzrostu zarówno eksportu, jak i importu – odpowiednio o 2,6 punktu proc. i 6,6 punktu proc. Natomiast w 2009 r., według wstępnych informacji, odnotowano spadek zarówno eksportu, jak i importu – odpowiednio o 7,9% i 4,3%.

W 2009 r. nastąpiło również osłabienie obserwowanych dotychczas pozytywnych tendencji na rynku pracy. Według wstępnych szacunków liczba pracujących w gospodarce narodowej była w 2009 r. niższa niż przed rokiem, a stopa bezrobocia wzrosła do 11,9%.

W 2009 r., wolniej niż przed rokiem, rosły również przeciętne miesięczne wynagrodzenia nominalne brutto w gospodarce narodowej (tab. 22)²⁶.

Tabela 22

Wybrane wskaźniki charakteryzujące sytuację społeczno-gospodarczą w Polsce w latach 2006-2009

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009
PKB w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	106,2	106,8	105,1	101,8
Produkcja sprzedana przemysłu (rok poprzedni = 100)	111,2	111,2	104,4	96,5
Eksport w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	116,1	109,4	106,8	92,1
Import w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	116,8	115,1	108,5	85,7
Nakłady inwestycyjne w cenach stałych (rok poprzedni = 100)	116,8	120,4	110,7	99,9
Pracujący w gospodarce narodowej (w tys. osób)	13 220,0	13 771,1	14 037,2	13 842,9
Zarejestrowani bezrobotni (w tys. osób)	2 309,4	1 746,6	1 473,8	1 892,7
Stopa bezrobocia (w %)	14,8	11,2	9,5	11,9
Wskaźnik zmian przeciętnego poziomu płacy realnej brutto (rok poprzedni = 100)	104,0	105,5	105,9	102,1
Wskaźnik cen towarów i usług (rok poprzedni = 100)	101,1	103,2	104,2	103,5

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, GUS, Warszawa 2008, s. 228, 241, 242, 259, 449, 498, 550, 655, 683; *Bezrobocie rejestrowane I-IV kwartał 2008 r.*, GUS, Warszawa 2009, s. 30; <http://www.stat.gov.pl>

²⁵ Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju, Rok 2008, GUS, Warszawa, 28 stycznia 2009 r.; Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju, Rok 2009, GUS, Warszawa, 28 stycznia 2010 r.

²⁶ Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju, Rok 2008, GUS, Warszawa, 28 stycznia 2009 r.

Dobra koniunktura gospodarcza w latach 2006-2007 miała z jednej strony bezpośrednie przełożenie na sytuację przedsiębiorstw, z drugiej zaś była wypadkową decyzji podejmowanych przez przedsiębiorstwa, w tym MŚP.

W 2006 r., po trzyletnim okresie spadku, liczba aktywnych MŚP wzrosła o 2,2%, a w 2007 r. o 3,6% (w stosunku do roku poprzedniego). W 2008 r., mimo pogorszenia koniunktury, liczba przedsiębiorstw aktywnych w gospodarce narodowej wzrosła o 4,8%. Należy ponadto zaznaczyć, że wzrosła przede wszystkim liczba MŚP, natomiast liczba przedsiębiorstw dużych ukształtowała się na poziomie podobnym do 2007 r.

Tabela 23

Liczba przedsiębiorstw aktywnych w latach 2006-2008 (bez sekcji A, B oraz L)

Rok	Ogółem		W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych					
			0-49		50-249		>249	
	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100	Liczba przedsiębiorstw	Rok poprzedni = 100
2006	1 704 262	102,3	1 686 586	102,2	14 698	103,2	2 978	105,2
2007	1 765 984	103,6	1 747 300	103,6	15 440	105,0	3 244	108,9
2008	1 851 533	104,8	1 832 100	104,8	16 183	104,8	3 250	100,2

Źródło: Opracowanie na podstawie: *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2006 roku*, GUS, Warszawa 2007; *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2007 roku*, GUS, Warszawa 2008; *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 roku*, GUS, Warszawa 2010.

W 2006 r. tempo wzrostu liczby pracujących w sektorze rynkowym w przedsiębiorstwach ogółem wyniosło 3,6%, w 2007 r. – 4,7%, natomiast w 2008 r. – 5,6% i było najwyższe od 1995 r. W latach 2006-2008 odnotowano przyrost miejsc pracy zarówno w MŚP, jak i przedsiębiorstwach dużych, przy czym w firmach dużych tempo wzrostu było większe niż w MŚP.

Tabela 24

Liczba pracujących w sektorze rynkowym w latach 2006-2008

Rok	Gospodarka narodowa ogółem		W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych							
			0-49		w tym do 9		50-249		>249	
	w tys. osób	Rok poprzedni = 100	w tys. osób	Rok poprzedni = 100	w tys. osób	Rok poprzedni = 100	w tys. osób	Rok poprzedni = 100	w tys. osób	Rok poprzedni = 100
2006	8 249 010	103,6	4 194 537	101,9	3 258 942	102,3	1 524 659	103,6	2 529 814	106,5
2007	8 633 959	104,7	4 318 081	102,9	3 353 377	102,9	1 601 183	105,0	2 714 695	107,3
2008	9 116 199	105,6	4 609 495	106,7	3 466 169	103,4	1 682 544	105,1	2 863 405	105,5

Źródło: Jak w tab. 22.

W latach 2006-2007 zwiększył się udział MŚP w nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw ogółem (w cenach bieżących). W analizowanym okresie udział sektora MŚP w ogólnej wielkości inwestycji wyniósł około 48% i był najwyższy od 2001 r.

W 2006 r. nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw ogółem wzrosły w porównaniu z rokiem poprzednim o 14,4% (ceny bieżące), w tym w małych przedsiębiorstwach o około 20%, w średnich o 29%, a w dużych o 6%. W 2007 r. miał miejsce dalszy wzrost nakładów inwestycyjnych – w MŚP o 25%, a przedsiębiorstwach dużych o 27%.

Zapoczątkowane w II połowie 2008 r. pogorszenie koniunktury miało niekorzystny wpływ na sytuację finansową przedsiębiorstw i ich aktywność inwestycyjną. W 2008 r. obniżyło się tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych zarówno w MŚP, jak i przedsiębiorstwach dużych. Najgorsza sytuacja miała miejsce w przedsiębiorstwach średnich, w których to tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych obniżyło się o ponad 23 punkty proc.

Tabela 24

Nakłady inwestycyjne MŚP w Polsce w latach 2006-2008 (ceny bieżące)

Lata	Ogółem MŚP		Przedsiębiorstwa małe		Przedsiębiorstwa średnie		Przedsiębiorstwa duże	
	w mln zł	Rok poprzedni=100	w mln zł	Rok poprzedni=100	w mln zł	Rok poprzedni=100	w mln zł	Rok poprzedni=100
2006	55 065,0	124,7	27 024,3	120,3	28 040,7	129,2	59 274,7	106,2
2007	68 906,6	125,1	34 147,4	126,3	34 759,2	123,9	75 372,9	127,1
2008	74 309,6	107,8	39 367,4	115,3	34 942,2	100,5	86 229,9	114,4

Źródło: Jak w tab. 22.

W 2008 r. przedsiębiorstwa, w tym przede wszystkim firmy średnie, w wyniku spadku popytu na swoje wyroby rezygnowały z podejmowania nowych inwestycji. Zjawiska kryzysowe spowodowały spadek udziału sektora MŚP w ogólnej wielkości inwestycji do poziomu 46,7%.

Tabela 25

Struktura nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w latach 2006-2008 (ceny bieżące, w %)

Rok	Ogółem	W tym przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych		
		0-49	50-249	>249
2006	100,0	23,6	24,3	52,1
2007	100,0	23,7	24,1	52,2
2008	100,0	24,5	21,8	53,7

Źródło: Jak w tab. 22.

ZAKOŃCZENIE

W Polsce od 1989 r., wzorem państw zachodnich, w dynamicznym tempie zaczęły powstawać małe i średnie przedsiębiorstwa. Z przedstawionych danych statystycznych wynika, że znaczenie sektora MŚP w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju jest bardzo duże. Szczególną rolę sektor ten odegrał przede wszystkim na początku lat 90. XX w. Dynamiczny rozwój prywatnej przedsiębiorczości zadecydował wówczas o tym, że polska gospodarka stosunkowo szybko zaczęła wychodzić z głębokiej recesji gospodarczej. Kilka lat transformacji pokazało, że przedsiębiorstwa te istotnie zwiększyły swój udział w zatrudnieniu, PKB oraz nakładach inwestycyjnych. O ile w 1989 r. istniało w Polsce 831 tys. małych i średnich firm prywatnych, to już w 1992 r. liczba ta uległa podwojeniu (1701,3 tys.)²⁷, natomiast na koniec 2009 r. w rejestrze REGON zarejestrowanych było 3737,8 tys. prywatnych MŚP, co stanowiło 99,9% wszystkich przedsiębiorstw sektora prywatnego²⁸. W 1989 r. sektor prywatny zatrudniał 10% ogółu pracujących w gospodarce, w 1992 r. – 50,6%²⁹, natomiast w 2009 r. było to już 72,6%³⁰. W analizowanym okresie zwiększył się również udział MŚP w tworzeniu PKB (1994 r. – 30%, 2006 r. – 47,7%) oraz w nakładach inwestycyjnych (1994 r. – 35,7%, 2006 r. – 46,3%).

Sektor MŚP pełni ważną rolę w polskiej gospodarce. Głównymi atutami tego sektora jest efektywność, elastyczność, innowacyjność, zdolność szybkiego dostosowania się do zmian zachodzących na rynku oraz zdolność wyrównywania regionalnych różnic w rozwoju ekonomicznym. Należy więc podjąć wszelkie starania, aby stworzyć MŚP odpowiednie warunki wzrostu i rozwoju, ponieważ głównie w ten sposób będzie można zahamować postępujący obecnie proces wzrostu bezrobocia oraz kreować nowe miejsca pracy.

ABSTRACT

In 1989 the process of transformation of Polish economy started – the process of transition from a central planning economy to market economy. One of the greatest achievements of the reformatory initiatives undertaken at that time was a dynamic development of entrepreneurship. Within the span of merely a few years this led to the rise of small and medium businesses, a sector that played an important role in the socio-economic development of Poland. The dynamic development of private enterprise at the beginning of the 1990s was instrumental in relatively quickly pulling Poland's economy out of deep recession. Subsequent years of transformation showed that small and medium businesses markedly increased their share in employment, GDP and investment expenditures.

²⁷ I. Hejduk, *op. cit.*

²⁸ *Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2010, s. 34.

²⁹ A. Masny, J. Targalski, *op. cit.*

³⁰ *Kwartalna informacja o rynku pracy*, GUS, Warszawa, 2010.05.26, <http://www.stat.gov.pl>